

"DICHUNG UND WAHRHEIT" ГЕТЕ У КОНТЕКСТІ ЖАНРОВОЇ ТРАДИЦІЇ

У статті розглянуто проблему впливу попередніх автобіографій на створення "Поезії і правди" Гете; питання формування Гете-автобіографа та прагматики автобіографічного письма Гете. Питання міфологізації Гете своєї особистості представлено з погляду наукового обґрунтування та творчого бачення.

"Поезія і правда" Гете – епохальний твір, дослідженню якого присвячені роботи багатьох відомих літературознавців (Д.В. Затонський, М.М. Вільмонт, В.П. Жирмунський, Д.Л. Чавчанідзе, І.Н. Лагутіна та інші). Однак із точки зору жанрової специфіки цей твір ще недостатньо вивчений. Актуальність такого дослідження полягає в тому, що саме жанрові особливості допомагають якнайкраще розкрити все художнє багатство автобіографічного твору.

Проблема жанрового новаторства "Поезії і правди" Гете ставить питання ретроспективного погляду на жанр автобіографії (від Св. Августина), який пройшов певні етапи розвитку, змінюючись відповідно до запитів кожної епохи. Процес розвитку автобіографічного жанру можна визначити як процес еволюції самоусвідомлення особистості. Хоча, на думку деяких літературознавців, корінними такі зміни назвати важко. Американська дослідниця автобіографізму Е. Брюсс ознакою жанру автобіографії називає співвіднесеність із текстами попередників (у нашому випадку Св. Августина, Челліні, Руссо, Монтеня) [1: 166]. Тому закономірним є той факт, що "Поезія і правда" Гете у всій своїй неповторності проникнута духом автобіографічних писань минулих віків, який виявляється трансформованим під впливом різних чинників, насамперед самоусвідомлення автора та віддзеркалення його розуміння завдань художньої автобіографії.

Питання впливу попередніх автобіографій на створення "Поезії і правди" Гете вже частково торкалися у своїх дослідженнях російські та німецькі дослідники (М. Вільмонт "Век Гете и автобиография поэта", М. Schütz "Die Autobiographie als Kunstwerk" та інші). Українськими дослідниками творчості Гете це питання на сьогодні ще не вивчене. Як, зрештою, і весь широкий спектр теоретичних питань, пов'язаних із "Поезією і правдою" Гете та її рецепцією в українській літературі. Актуальність докладного вивчення жанрової традиції в автобіографії Гете зумовлюється тим, що саме традиція дає ключі до розуміння новаторства Гете-автобіографа.

М. Вільмонт наголошує, що Гете у своїй автобіографії прагнув увібрати всі тенденції, що вже склалися в ході розвитку автобіографічного жанру. Однак таке хороше знання автобіографічних творів його попередників не завадило Гете як справжньому художнику слова створити абсолютно новий тип художньої автобіографії – "Поезію і правду", про що М. Вільмонт говорить: "Гете був добре знайомий із усім, що коли-небудь писалося у біографічному та автобіографічному жанрах, і, приступаючи до роботи над "Поезією і правдою", розрізняв різні тенденції, яких дотримувалися (не завжди усвідомлюючи це) його попередники – біографи й автобіографи. Крім того, він добре розумів, що кожна із цих тенденцій виражає певний різновид самосвідомості та світорозуміння, яка відрізняється в усіх випадках від його, Гете, само-й світорозуміння і тому не відповідає його задуму" [2: 11].

Канонічним зразком сповідального життєпису вважається "Сповідь" Августина, про вплив якої на наступні автобіографії російський культуролог А.І. Шендрик пише: "Без перебільшення можна сказати, що якби не було б її, не було б "Історії моїх лих" П'єра Абеляра, "Досвідів" Мішеля Монтеня, "Сповідей" Жан-Жака Руссо і Льва Толстого, "Поезії і правди" Йоганна Вольфганга Гете, "Вчорашнього світу" Стефана Цвейга та інших великих творів, які є чудовими прикладами сповідальної прози" [3]. Однак, як підкреслює М. Вільмонт, "Гете не слідує цьому зразку в своїй автобіографії..." [2: 12]. Тексти цих двох автобіографій демонструють, наскільки Гете відходить від сповідальної манери Августина, яка є поєднанням молитви та філософського трактату. Насамперед це стосується самосприйняття обидвох авторів, віддзеркаленням яких стали їхні твори.

Однією з головних ознак "Сповіді" Августина є віртуозне володіння ним Святим Писанням. Хоч ще з дитинства Гете був добре знайомий із різними релігійними текстами, мав тягу до їх вивчення, про що сам згадував у "Поезії і правді" [4: 152], цитат із Біблії у його автобіографії не знаходимо. На основі та під впливом отриманих вражень від знайомства з релігійною літературою, що поставала в нього поєднанням казки, історії, міфології та релігії, яскраво оживали в його багатій дитячій уяві картини Старого завіту, відтворені ним через багато років у "Поезії і правді" [4: 141]. Саме старозавітні історії були в дитинстві поштовхом для створення Гете епічної поеми у прозі про Йосифа. Якщо у Августина у центрі розповіді виявляється діалог із Богом, то в Гете центром усіх подій, а не малозначущим їх елементом, стає власне Я.

Розглянемо, на основі чого формувалася концепція життєпису Гете. Вона, як відомо, охоплює релігійно-сповідальну автобіографію (Св. Августин), автобіографії людей епохи Відродження (у першу чергу Челліні) та психологічний тип автобіографії (Руссо). Гете був знайомий із різними художніми автобіографіями епохи Відродження. На особливу увагу серед них заслуговує "Життєпис" Челліні, який був перекладений на німецьку мову самим Гете. Челліні, як відомо, розпочав роботу над своїм "Життєписом" у віці п'ятдесяти восьми років, але нижньою межею, що дозволяє розпочати роботу над описом життя, вважав сорокарічний вік. Покликаючись на Челліні, Гете шкодував, що так пізно почав писати автобіографію, коли спогади вже досить сильно притупилися. Вивчення документальної літератури про Челліні дає підстави охарактеризувати його як людину, що добре знала собі ціну як митцю. Високе самоусвідомлення Челліні і було чи не найголовнішим поштовхом до написання ним автобіографії. Подібні судження про власну значущість можна зустріти і в дослідженнях, присвячених творчості Гете: "Гете добре розумів своє значення для культури" [5: 219].

Поле автобіографічних досліджень конструюється як мультидисциплінарне. Саме тому вивчення жанру автобіографії вимагає звернення до даних психологічних наук, без яких воно є неповним. Психологи виділяють

десять зовнішніх та три внутрішні причини звернення людини до автобіографічного жанру [6], і в кожному окремому випадку ці причини будуть, безперечно, різними. Однак майже у всіх випадках основним поштовхом для написання автобіографічних творів була висока самооцінка (яскраво виражена чи майстерно завуальована) її авторів. Принагідно слід зауважити, що "Сповідь" Руссо називається класичним зразком автобіографії, основним мотивом для написання якої був ексгібіціонізм – егоїстичне прагнення показати себе [6].

Про вплив "Сповіді" Августина на "Сповідь" Руссо сказано вже немало і літературознавцями, і філософами, і культурологами. Правда, інколи сказане характеризується певною суперечливістю із загальноприйнятою думкою. Український літературознавець М.К. Наєнко про це наслідування пише: "Жан-Жак Руссо свою "Сповідь" писав уже у вигляді пародії чи баламутного наслідування існуючого зразка ("Сповіді" Аврелія Августина, 354-430 pp.)" [7: 18]. І.М. Дзюба вбачає у "Сповіді" Августина корені ідеї позитивістської психології 18-19 століть, а також ідеї психоаналізу 20 століття. "Твір Августина, який був принципово новим явищем в агіографії, породив традицію європейської автобіографічної літератури. Особливо близька до "Сповіді" Августина "Сповідь Руссо – не з теологічного погляду, а своїм, сказати б, подвигом самовикриття як засобу сказати правду і про людську природу, і про свою неповторність взагалі" [8]. І.М. Дзюба цікаво розгортає питання наслідування "Сповіді" Руссо, пов'язуючи ступінь наслідування з рівнем розвитку суспільства: "Руссо помилився, кажучи, що в нього не буде наслідувачів. Наслідувачів було багато. Але з поступом цивілізації дедалі більше втрачалися властиві Августину й Руссо цнотливість самовикриття, стриманість етичного мазохізму й розуміння самовикриття й самокартання як шляху до самовдосконалення, – дедалі більше запанував пафос демонстрування власної брідоти як звинувачення людству" [8].

"Сповідь" Руссо стала не просто важливим етапом у розвитку автобіографічного жанру, але й джерелом багаточисельних наслідувань. У літературознавчих дослідженнях можна знайти також висловлювання про вплив "Сповіді" Руссо на формування Гете автобіографа. Однак вони аж ніяк не претендують на однозначність смислу. Деякі дослідники притримуються думки, що між цими автобіографіями подібного дуже мало. Певні спільні риси, визначені іншими, мають загальний характер і не відображають повною мірою специфіки цих творів, як, наприклад, належність до одного жанру, розповідь про власне життя з дистанції іншого світосприйняття і т.д. Дещо конкретнішою виглядає спроба проведення певних паралелей між "Сповіддю" Руссо та "Поезією і правдою" Гете в дослідженні М. Вільмонта, який знаходить багато подібного в змалюванні саме дитячих спогадів обидвох авторів, які з дорослішанням Гете втрачають подібні риси. Про спогади Гете з дорослого життя М. Вільмонт пише: "Але до "безстрашної відвертості" автора "Сповіді" Гете ніколи не доходив, для цього він надто респектабельний" [2: 14].

Попередники Гете писали свої автобіографії з почуттям великої важливості того, що вони хотіли сказати своїм читачам. "Поезія і правда" Гете виступає новою концепцією автобіографічного письма, яка одночасно дає можливість упізнати в ній і традиційні риси автобіографічного жанру. У Св. Августина суб'єктивне сприйняття допомагає зрозуміти історію сучасної йому епохи. Челліні у центр свого "Життєпису" ставить власне життя, яке обрамлене багатьма картинами свого часу. Яскраво виражений егоцентризм автора та вибраний ним дещо авантюристичний характер розповіді були тими характерними рисами, які здійснили найбільший вплив на розвиток автобіографічного жанру. На думку Гете, в "Життєписі" Челліні подано замало інформації про тодішню історичну епоху. Розглядаючи людину як частинку певного часу, можна краще зрозуміти деякі особливості, які без цієї допомоги ризикують залишитися загадкою. У "Поезії і правді" Гете картини його часу розгортаються до широкого змалювання історичної епохи, в яку йому випало жити. Можна сказати, що автобіографія Гете – це психологічно багате історичне джерело та своєрідний життєвий приклад для наступних поколінь.

У названих вище випадках автобіографія не є простою фіксацією подій (це характерно, зрештою, для будь-якої художньої автобіографії). Художні автобіографії включають різною мірою виражені самоаналіз, звернення автора до свого внутрішнього світу, переоцінку цінностей і т.д. У кожному випадку автобіографія є відданням себе на суд читача, оскільки пишеться вона з наміром обов'язково бути кимсь прочитаною.

Своєрідний філософський тип автобіографічного твору, епохи пізнього Відродження формує своїми "Дослідами" Мішель Монтень. Гете був добре знайомий з цією книгою. Стосовно неї він указував, що писання, яке лише передає нам матеріал, вимагає від нас певного опрацювання. А на таке опрацювання ми не завжди налаштовані, і не кожному притаманні необхідні навички. "Досліди" Монтеня – це книга, в якій переплетені роздуми філософа про людину та її місце у світі з її думками про саму себе. На противагу Челліні, Монтень виставляє на суд читача себе без будь-яких прикрас: "Я ставлю на показ життя щоденне, яке не має ніякого блиску.... Автори, які говорять про себе, повідомляють читачам лише те, що відрізняє їх печаткою особливості та незвичайності; щодо мене, то я перший розповідаю про свою сутність у цілому, як про Мішеля де Монтене, а не як про філолога, поета чи юриста" [9: 23]. Подібно до Святого Августина, Монтень прагне донести до читача про себе істинну правду: "Св. Августин, Ориген і Гіппократ відкрито повідомили про свої помилки; що ж до мене, то я це застосовую до своїх поглядів" [9: 74].

У деяких джерелах заявляється поділ усіх пізніше створених автобіографій на дві групи: автобіографії, створені на зразок "Життєпису" Челліні, та автобіографії, що наслідують Монтеня, підкреслюючи (іноді й кокетливо) ординарність свого життя. Суттєвим є зауваження щодо деякої кокетливості автора, яка спостерігається в зображенні буденності власного життя. "Досліди" Монтеня носять автобіографічний характер, який найбільш яскраво виявляється у його третій книзі. Автопортрет Монтеня називається продуктом самоусвідомлення автора, який удосконалюється, змінюється, піддається виправленням від розділу до розділу "Дослідів". У контексті співвіднесення текстів художніх автобіографій Монтеня та його наступників Г.В. Косиков говорить: "Монтеню не властивий егоцентризм та пихата любов до себе, які з'являються півтора століття потому у "Сповідях" Руссо, який заявив, що він "не схожий ні на кого на світі," що, якщо він "не кращий за інших", то не такий, як вони", та який стверджував, що саме це здатне зробити його цікавим для оточуючих" [10: 27].

Для нашого дослідження вартим уваги є звернення до змістовної роботи німецького вченого Штефана Ройтнера "Висловлювання Гете про жанр автобіографії та його програма "Поезії і правди". На основі щоденникових записів, листів та маловідомих робіт Гете дослідник аналізує його шлях до розуміння ним завдання художньої автобіографії, яке зрештою демонструє його "Поезія і правда". Широке коло найрізноманітніших наукових інтересів, ґрунтовні знання з різних галузей (фізика, хімія, біологія, ботаніка, історія і т.ін.) привели Гете до особливого розуміння ним суті художньої автобіографії. Надзвичайно велика ерудиція Гете-письменника, вченого і просто людини була одним з найголовніших факторів, що дозволили йому зламати типові для епохи Просвітництва форми автобіографічного письма і створити абсолютно новий тип художньої автобіографії, яким стала його "Поезія і правда". У першу чергу на увагу заслуговує часовий елемент, представлений зображенням історичного процесу через суб'єктивне переживання. Через сприйняття Гете минулого і сучасного та розуміння ним свого життя як складової частини загального існування виникає незнане до того часу поєднання біографії конкретної людини та загальної історії.

Будучи добре знайомим і з літературою факту свого часу, Гете скептично і критично висловлювався стосовно такої біографічної практики, хоча з-під його пера вийшла не одна біографія відомих людей. Важливу роль у формуванні Гете-автобіографа відіграли "Портрети сьогоднішніх берлінських вчених" (1806), а саме дискусія стосовно вміщеної у цій збірці автобіографії Й. фон Мюллера стала поштовхом до розвитку в Гете чіткої програматики автобіографічного письма. Ще задовго до початку роботи над "Поезією і правдою" Гете був добре знайомий із багатьма автобіографічними творами, цікавився такою літературою на протязі всього свого життя. Він захоплювався читанням автобіографічних творів Альф'єрі, Кардано, Челліні, Декарта, Монтеня, Петрарки, Руссо, Бомарше, Сен-Сімона, Целтера та інших відомих особистостей. Мемуари приваблювали Гете зображеними в них картинами культурного життя різних епох, близькі до психологічного типу автобіографії захоплювали Гете закладеними в них великими можливостями кращого розуміння глибоких внутрішніх зв'язків.

За програматикою Гете автобіографічне письмо є лише частиною історичного писання з перспективи окремого індивіда. На його думку, автобіографічне письмо має бути важливою частиною історичної традиції, яку пильно зберігає минуле. Відчуваючи свою велику відповідальність перед прийдешніми поколіннями, передачу яким історичних традицій свого часу Гете вважав обов'язковою, він підкреслював її виховну та терапевтичну функції. Спілкування людей різних поколінь відзначене різного роду труднощами, що й викликає необхідність певного пояснення. Молодь інколи виявляється безпорадною перед писаннями минулих поколінь, якщо відсутнє ґрунтовне пояснення їхнього коріння.

Цікавим є звернення Ш. Ройтнера до паралелей між ученням про метаморфози Гете та його автобіографічним письмом. Слід зауважити, що це не перше звернення німецьких дослідників до цієї проблеми, а розвиток заявлених ще у минулому столітті (проте актуальних і на сьогодні) думок про зв'язок між автобіографією Гете та його вченням про метаморфозу. У написаній учервні-липні 1813 року, але так і не опублікованій передмові до третьої частини "Поезії і правди", Гете сам говорить про те, що три книги його автобіографії за його ж задумом повинні мали бути написаними за тими ж законами, які диктує нам метаморфоза рослин. У першій книзі дитина повинна пустити ніжне коріння, і повинні з'явитися лише зачаткові листочки. У другій книзі дитина повинна вкрити зеленим листям гілочки, і лише на третій грядці це стебло повинно вкритися цвітом і представити сповненого надій юнака. В шостій книзі "Поезії і правди" Гете знаходимо епізод (до речі, єдиний в усій автобіографії), в якому автор говорить про себе, як про рослину: "Зникнення Гретхен вирвало серцевину з молоденької рослини; потрібен був час, щоб вона знову пустила бокові пагініці і здолала новим ростом нанесену шкоду" [4: 261] (переклад мій – Г.Ш.) Однак у ході роботи над автобіографією метаморфоза як принцип зображення відхиляється самим Гете, оскільки він усвідомлює, що концепцію поетапного розвитку застосувати до власного життя є неможливо, хоч у ній як повчальній історії великого життя вималювалися фази становлення людини від дитинства аж до старості. У центр автобіографії Гете виводяться, в першу чергу, позитивні якості її автора. Тим самим робиться спроба створення позитивної моделі, яка вказує у значенні метаморфози Гете на процеси перетворення і переходи між окремими стадіями розвитку. Шлях розвитку кожної окремо взятої особистості, що є обов'язково частинкою природи, відзначений переходами від одного ступеня метаморфози до іншого. Навіть якщо такі перетворювальні процеси і протікають болісно, вони фізично необхідні і викликаються зовнішніми умовами. Відтворені в автобіографії Гете захворювання, перенесені ним у пізньому дитинстві у Франкфурті, та тяжкий фізичний стан під час повернення з Лейпцигу додому – фізіологічно-патологічні цілеспрямовані процеси вдосконалення індивіда, і через це вони повинні бути обов'язково зображеними. Нераціональним виявляється зображати хворобливі стани, що можуть викликати зворотній ряд метаморфоз аж до загибелі індивіда. Тобто йдеться про негативний процес дегенерації, якого, на думку Ш. Ройтнера, в автобіографії потрібно уникати. Автобіографія застосовує морфологічну модель, щоб упливати на читача в значенні позитивної метаморфози й запобігти хворобливим станам та хворобам.

У німецькому літературознавстві існують різні точки зору на те, що було головним стимулом до роботи Гете над своєю автобіографією. "Поезія і правда" часто називається продуктом глибокої кризи після багатьох тяжких утрат (смерть Гердера, Шіллера, Анни-Амалії, матері Гете). Хоча про тісний зв'язок Гете з матір'ю говорити не доводиться. На протязі свого 33-річного перебування у Веймарі Гете відвідав свою матір лише три рази. Та навіть отримавши повідомлення про смерть матері, він не поїхав у Франкфурт, а відправив туди свою дружину та сина. У тяжкий час невпевненості автобіографія служить для самопереконавання та самовизнання Гете. Крім цього, "Поезія і правда" називається поетичною втечею у минулі часи. Також обґрунтовується точка зору про те, що звернення до автобіографії викликане хворобливим передчуттям смерті. А саме автобіографія дає можливість усе фрагментарне й заплановане чітко окреслити та зберегти від забуття. До того ж додається і

тодішня ситуація на літературному ринку. Пік популярності Гете залишився вже в минулому, твори його тепер виходять у скромних маленьких видавництвах.

Однією з найголовніших робіт Гете перед "Поезією і правдою" є переклад автобіографії Челліні, який демонструє вдосконалення розуміння Гете історичного способу зображення. Індивід стає тоді особливо цікавим, коли він здобуває символічний характер часу, в якому він живе. У листі до Г. Майєра від 28. 04. 1796 року Гете писав, що робота над "Життєписом" Челліні була для нього дуже корисною. Його очима він побачив це століття набагато чіткіше, ніж у найкращих історичних писаннях. Саме суб'єктивність автобіографії сприяє наочному розумінню історичної епохи, в яку жив її автор.

Гете свідомо відмежовує себе від релігійних автопортретів, сповнених самозвинувачень та описів гріхів. Використання різних літературних форм (екскурс, портрет, опис, дорожні замітки, сценічний діалог, ідилія, казка) сприяють літературизації "Поезії і правди". У розмові з Еккерманом від 30. 03. 1831 року, яка стосувалася "Поезії і правди", Гете назвав свою автобіографію підсумками свого життя (Resultate meines Lebens) [11: 493].

Із вказівкою на символічне перспектива розгляду "Поезії і правди" розширюється ще більше. І саме тоді видимими стають надчасові полярності і символи як вища істина (Grundwahrheit) людського життя. У багатьох німецьких дослідженнях символізму автобіографії Гете вихідним пунктом виявляється сама назва автобіографії, особливо перший її компонент "Dichtung". Необхідною умовою створення автобіографічного твору є, безумовно, конкретні факти. Однак немаловажним є і поетичний спосіб їхнього зображення. Саме поетичний спосіб зображення дає можливість узагальнення типового з метою певної символічної надбудови [12: 89]. Поезія існує як засіб для досягнення вищої мети – надати біографії символічної форми. Саме в поезії справжні факти і результати поєднуються у символічну єдність вищої істини.

У контексті розгляду проблеми символізму "Поезії і правди" Гете особливо слід відзначити роботу І.М. Лагутіної "Символическая реальность Гете", один із розділів якої присвячено розгляду символізму саме в автобіографії Гете. Дослідниця робить висновок, що "...текст "Поезії і правди" свідомо будувався як конструкція, у якій кожний факт має значення символа" [5: 224]. У роботі підкреслюється символізм зображення часу народження Гете, прив'язаність подій автобіографії до великих імперських міст. Особливо докладно аналізується вставна казка "Новий Паріс" (Der neue Paris), оскільки вона, на думку І.М. Лагутіної, виконує функцію праформи, її структура символічно виявляє "зміст" цілого. Казковий шлях Нового Паріса називається символічним шляхом пізнання істини, який проходить сам Гете. Дослідниця зупиняється на чітко структурованому образі саду. Докладному розгляду піддаються навіть і незначні, на перший погляд, деталі, яким у цьому дослідженні аргументовано надається глибоке символічне значення: кам'яна огорожа, час події, дзеркало, дорога, липова алея, золотий міст, три яблука і т.д. Сповненими глибокого символізму виявляються і кольори, наприклад, синій пісок, колір якого об'єднує небесно-голубий рай та темно-синє пекло. Символічними в казці є жовтий, червоний і зелений кольори. Особливий акцент на дівчинці у зеленому платті розглядається як закономірність зображення життя. Алерта називається втіленням творчої сили і фантазії самого Гете, а її танець розглядається як пластичний образ творчого акту [5: 218].

Гете сприяє міфологізації своєї особистості, підтримуючи власну легенду. І.М. Лагутіна звертається, перш за все, до назви автобіографії, відносно якої можна дискутувати. Загальноприйнятий переклад "Поезія і правда" можна було б піддати сумнівам, оскільки в часи Гете слово "Dichtung" мало декілька смислових відтінків, серед яких і "міф". "Оскільки творчість розуміється епохою як певний сакральний акт міфологізації дійсності, то слово "Dichtung" набуває нового відтінку, наближується до "міфу" [5: 222]. Чи не виглядають процитовані вище слова І.М. Лагутіної теоретичним обґрунтуванням того, що так майстерно висловив у художній формі Б.-І. Антоніч:

*Я творив з життя великий міф,
я шукав тебе, о божественна казка.
Хоч на плечах більше вісімдесяти літ,
все-таки вмирати важко.
Аж пізнав я таємницю міту,
де в Європу перша йде дорога,
вивчився я в грецьких майстрів заповіту,
як людина може створити бога [13: 239].*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. E. Bruss. Autobiographical Acts: The Changing of Literary Genre. Baltimor, 1976. – p. 166.
2. Вильмонт Н.Н. Век Гете и автобиография поэта // Гете "Поэзия и правда". – М.: Художественная литература, 1969. – С. 3 – 33.
3. Шендрик А.И. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. – М., 2002.
<http://www.countries.ru/library/culturologists/avgustinus/avgustin.htm>.
4. Goethe J.W. Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar. 1967. Band 13. – 1050 S.
5. Лагутіна І.М. Символическая реальность Гете. – М.: Наследие, 2000. – 280 с.
6. Психологический толковый словарь // <http://magazine.mospy.ru/dictionary/dictionary.php?term=134000>
7. Наєнко М.К. Мемуари як історія сучасника // Дивослово. – №11. – 2002. – С. 17-19.
8. Дзюба І.М. Десять пишем, сто в умі // День – № 82, 11 травня 2002 р. <http://www.day.kiev.ua/57236/>
9. Мишель Монтень. Опыты. Избранные произведения в 3-х томах. – Т. 1. Пер. с фр. – М.: Голос, 2002. – 348 с.
10. Косиков Г.К. Последний гуманист, или подвижная сила истины // Мишель Монтень. Опыты. Избранные главы: Пер. с фр. – М.: Правда, 1991. – 656 с.

11. Johann Wolfgang Goethe. Gedenkenausgabe der Werke, Briefe und Gespräche. Hag. v. Ernst Beutler, Zürich / Stuttgart. – 1961. Bd. 24. – S.493.
12. Wertheim, Ursula. Zu Problem von Biographie und Autobiographie in Goethes Ästhetik. In: Wertheim, Ursula: Goethe Studien. Berlin. – 1968. – S. 89-126.
13. Антонич Б.-І. Смерть Гете // Велика Гармонія (Модерністична поезія ХХ ст.) – К.: Веселка, 2003. – С. 238-239.
Матеріал надійшов до редакції 15.04.2006 р.

Шевців Г.М. "Dichtung und Wahrheit" Гете в контексте жанровой традиции.

В статье рассмотрена проблема влияния предыдущих автобиографий на создание "Поэзии и правды" Гете; вопрос формирования Гете-автобиографа и прагматики автобиографического письма Гете. Вопрос мифологизации Гете своей личности представлен с точки зрения научного обоснования и творческого видения.

Shevtsiv H.M. Goethe's "Poetry and Truth" in the context of genre tradition.

The article deals with the problem of the influence of previous autobiographies on Goethe's creation of "Poetry and Truth". The question of the formation of Goethe-autobiographer and the pragmatism of Goethe's autobiographical writing is investigated. The problem of Goethe's mythologizing his own personality is scientifically grounded and reflects the author's creative vision